

Magyar Kémikusok Egyesülete Csongrád Megyei
Csoportja és a Magyar Kémikusok Egyesülete
rendezvénye

XXXVIII. KÉMIAI ELŐADÓI NAPOK

Program és előadás-összefoglalók

Szegedi Akadémiai Bizottság Székháza
Szeged, 2015. október 26-28.

Szerkesztették:

Bohner Báborka

SZTE TTIK Fizikai Kémiai és Anyagtudományi Tanszék

Mesterházy Edit

SZTE TTIK Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszék

ISBN 978-963-9970-64-9

RÉTEGES KETTŐS HIDROXIDOK DELAMINÁCIÓS ÉS AGGREGÁCIÓS TULAJDONSÁGAI

Muráth Szabolcs¹, Somosi Zoltán¹, Tóth Ildikó², Tombáczi Etelka², Sipos Pál³, Pálinkó István¹

¹SZTE Szerves Kémiai Tanszék, Szeged, 6720, Dóm tér 8

²SZTE Fizikai Kémiai és Anyagtudományi Tanszék, Szeged, 6720, Aradi vértanúk tere 1

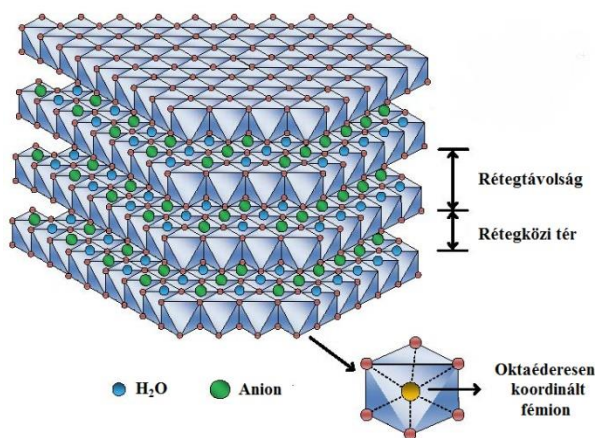
³SZTE Szeretlen és Analitikai Kémiai Tanszék, Szeged, 6720, Dóm tér 7

MgAl- és CaAl-réteges kettős hidroxidok delaminációs és aggregációs sajátosságait tanulmányoztuk különféle polaritású oldószerekben. Az együttes lecsapás módszerével készített réteges kettős hidroxidokat sokfajta műszeres módszerrel jellemeztük. A delaminálási és az azt követő aggregációs folyamatokat dinamikus fényszórással követtük. A formamid és az *N*-metil-acetamid bizonyultak a leghatásosabb delaminálószernek.

Bevezetés

A réteges kettős hidroxidok (röviden csak LDH-k), mint potenciális katalizátorok, prekursorok, hordozók avagy kompozitanyagok, sokféle alapkutatói téma támpontjaként szolgálnak a szeretlen kémiában és az anyagtudományban.^[1-4] Leggyakoribb képviselőik szerkezete a $Mg(OH)_2$ -éből származtatható úgy, hogy a kétszeresen pozitív magnézium-ionok egy hányadát háromszorosan pozitív fémionokkal helyettesítjük izomorf módon. (1. ábra) Az eredetileg fémionként csupán magnéziumot tartalmazó réteg ettől többlet pozitív töltést hordoz, amit a rétegek között elhelyezkedő, méretükben széles skálán variálható anionok kompenzálnak. Ezek az anionok többfajta módszerrel is cserélhetők, de ez sokszor, főként a nagyméretű ion esetén, nehézségekbe ütközhet. A réteges kettős hidroxidok leírására használt fő jellemző a rétegtávolság (basal spacing), ami alatt egy „fémös” réteg vastagságának és a rétegek közötti tér nagyságának összegét értjük.

1. ábra Egy réteges kettős hidroxid sematikus szerkezete^[5]

A réteges kettős hidroxidok egyik érdekes sajátága a memóriaeffektus. Ha hőkezeléssel a jellegzetes struktúrát összeomlasztjuk, akkor egy amorf keverénoxidot kapunk, amelyből rehidratálással újra kialakítható a kiindulási vegyület. A réteges szerkezet megszüntetésének egy másik módja az úgynevezett delamináció, melynek során a lamellák rendezett halmazát bontjuk meg, általában szerves oldószeres kezeléssel. Ezalatt maguk a rétegek egyben maradnak, de egymástól eltávolodnak és kolloid rendszer hozható létre.

Mivel delaminálás utáni hidratálással megvalósítható a rétegek visszarendezése, ezért munkánk céljával azt tűztük ki, hogy feltérképezzük különféle szerves folyadék-LDH rendszerek sajátosságait, és ez alapján kiválasszunk olyanokat, melyekből a réteges szerkezet visszaépítésével párhuzamosan az interkalálni kívánt anion beépíthető a rétegek közé.

Kísérleti munka

A munka alapjaként szolgáló réteges kettős hidroxidokat az együttes lecsapás módszerével készítettük. A fém sókat [$\text{Mg}(\text{NO}_3)_2 \times 6\text{H}_2\text{O}$ és $\text{Al}(\text{NO}_3)_3 \times 9\text{H}_2\text{O}$ illetve $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2 \times 4\text{H}_2\text{O}$ és $\text{Al}(\text{NO}_3)_3 \times 9\text{H}_2\text{O}$] 2:1 anyagmennyiség-arányban tartalmazó oldat kémhatását NaOH-oldat segítségével pH= 13-ra állítottuk be, majd 3 napig kevertettük inert atmoszféra alatt. A légköri CO_2 nitrogénnel történő kizárására azért volt szükség, mert megkíséreltük a $\text{Mg}_2\text{Al-LDH}$ és a $\text{Ca}_2\text{Al-LDH}$ dodecil-benzol-szulfonáttal (DBS) interkalált módosulatoknak ioncserével történő előállítását is.

Az ioncsere során elporított LDH-t adagoltam a Na-DBS tenzidsó ismert, szükség szerint beállított pH-jú oldatához, szintén nitrogénatmoszféra alatt. Az így kapott szuszpenziót 30 perc ultrahangos előkezelés után 4 napig kevertettük. A mintákat a szintézisidő lejártá után vákuumszivattyú segítségével szűrtük, ioncserélt vízzel mostuk és 60 °C-on szárítottuk.

Anyagaink jellemzésére az alábbi technikákat használtuk: porröntgen diffraktometria (XRD), pásztázó elektronmikroszkópia (SEM) és a mikroszkóphoz csatolt energiadiszipatív röntgenanalízis (SEM-EDS), diffúz reflektancia üzemmódban működő infravörös (DRS-IR) és UV-látható (UV-Vis) spektroszkópiák, dinamikus fényszórásmérés (DLS), valamint számítógépes molekulamodellzés (*ab initio* 6-31 G** bázis).

Eredmények

Az alap Ca_2Al - és $\text{Mg}_2\text{Al-LDH}$, továbbá a DBS-ionnal módosított $\text{Mg}_2\text{Al-LDH}$ sikeres szintézisét röntgendiffraktometria segítségével bizonyítottuk. A szerves-szerveetlen kompozitot a következő paraméterek alkalmazásával sikerült előállítani: pH= 7, DBS:LDH anyagmennyiség-arány 1:2. A diffraktogramon megjelenő első reflexióra alkalmazott Bragg-egyenletről számított rétegtávolság a magnéziumtartalmú réteges kettős hidroxidoknál 0,758 nm, míg az alap kalciumanalóg esetén 0,835 nm volt. Bár a két magnéziumot tartalmazó LDH röntgendiffratogramjai között nincs lényegi különbség, a DRS-IR spektrumuk jelentősen eltér. A dodecil-benzol-szulfonáttal,^[6] valamint a réteges kettős hidroxidokra jellemző főbb karakterisztikus IR-sávokat az 1. táblázatban foglaltuk össze.

Molekulamodellzési számításunk azt mutatta, hogy a DBS anion anélkül is képes elhelyezkedni a rétegek közötti térben, hogy a rétegtávolság megváltozzék, ugyanis az anion köré írható paralelepipedon legkisebb dimenziója (0,243 nm) kisebb, mint a kompozit LDH rétegtávolságának és egy réteg vastagságának különbsége (0,281 nm).

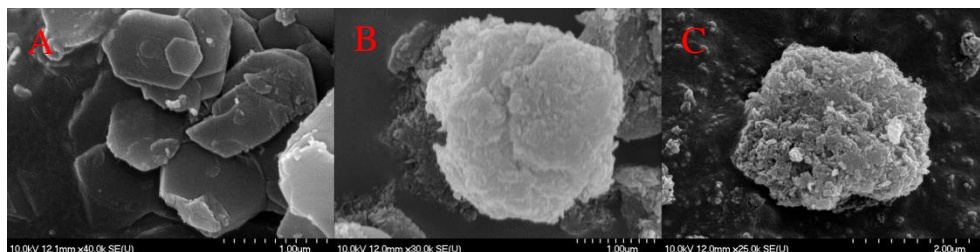
1. táblázat Mintáinkban megjelenő karakterisztikus IR-rezgések

Hullámszám (1/cm)	Asszignáció	Minta
3600–3400	OH vegyértékrezgés	minden LDH
3000–2850	CH ₂ és CH ₃ nyújtórezgés	DBS–Mg ₂ Al-LDH
1650	H ₂ O ollózó deformációs rezgés	minden LDH
1174, 1035	SO ₃ nyújtórezgés	DBS–Mg ₂ Al-LDH
1008	aromás CH deformációs rezgés	DBS–Mg ₂ Al-LDH

UV-látható spektroszkópiás mérés útján meghatároztuk a DBS megkötődésének hatékonyságát a Mg₂Al-LDH-ban. Az ioncsere kísérlet végén az anyalúg egy részletét ultracentrifugásan ülepítettük, majd a folyadékot óvatosan lepipettáztuk és 260,9 nm hullámhosszon regisztráltuk az abszorbanciát. Kalibrációs sorozatot felvéve arra az eredményre jutottunk, hogy a szintézishez bemért tenzid közel 100 %-a megkötődött a rétegek között.

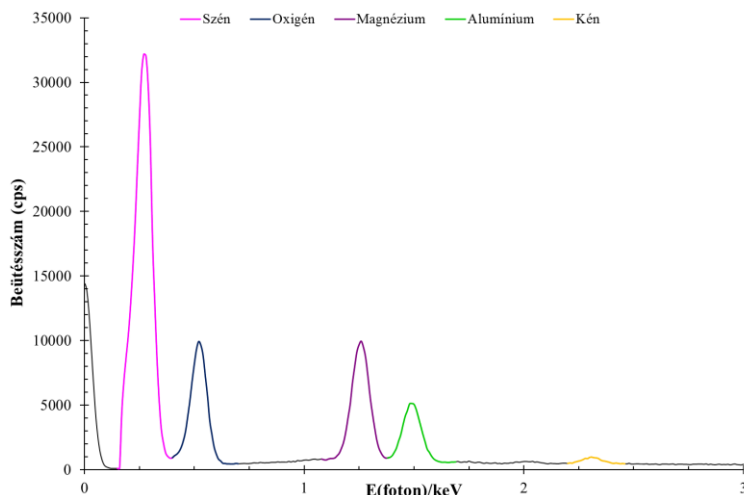
A 2. ábrán a mintáinkról készült SEM felvételek láthatók. A Ca₂Al-LDH esetén megfigyelhető a réteges kettős hidroxidokra jellemző kristálymorfológia, a magnéziumot tartalmazó LDH-k kevésbé szabályosan kristályosodtak.

2. ábra Ca₂Al-LDH-ről (A), Mg₂Al-LDH-ről és DBS–Mg₂Al-LDH-ről készült pásztázó elektronmikroszkópos felvételek

Az EDS detektorral felvett spektrumokon szennyező elem jele nem fedezhető fel; példaként a DBS-t tartalmazó LDH spektrumát ábrázoltuk a 3. ábrán. Megfigyelhető a szerves anionban jelen levő kén jele is.

3. ábra DBS–Mg₂Al-LDH-ról készült EDS spektrum

A mintákat többféle szerves oldószerben (C₄–C₈ normál szénláncú primer alkoholok illetve 5 kis szénatomszámú savamid: formamid, *N*-metil-formamid, *N,N*-dimetil-formamid, *N*-metil-acetamid és *N,N*-dimetil-acetamid) való kevertetés után fényszórásméréssel vizsgáltuk. A kapott átlagos szolvatált részecskeátmérők ($Z_{\text{átlag}}$) alapján az egyes rendszerekben alkalmazott oldószereket osztályozni tudtuk delaminációs képességük alapján.

A főbb tapasztalatok az alábbiakban összegezhetők:

- a Ca₂Al-LDH az összes szerves közegben gyenge delaminációs hajlamot mutat ultrahangos kezelés előtt és után is,
- bár a Ca₂Al-LDH átlagos részecskeátmérője az ultrahangos kezelés után csökken, de a fellépő aggregáció általában gyors,
- a magnéziumtartalmú LDH-k a *N*-szubsztituálatlan és *N*-metilezett amidokban ultrahangos kezelés után 100–200 nm nagyságrendű $Z_{\text{átlag}}$ részecskemérettel rendelkeznek és stabilis kolloid rendszert képeznek,
- ugyanezen LDH-k *N,N*-dimetil-formamidban és *N,N*-dimetil-acetamidban nagy, de a kiindulásnál kisebb, átlagos részecskemérettel rendelkeznek ultrahangos behatás után is, és a részecskeméret fokozatosan növekszik (kivétel ez alól a DBS–Mg₂Al-LDH+*N,N*-dimetil-acetamid rendszer),
- a magnéziumtartalmú LDH-k alkoholokban a szénatomszám növekedésével egyre kisebb átlagos részecskeméretűek lesznek, amelyre nincs lényeges hatással az ultrahangos kezelés és a tenzidtartalom sem,
- a DBS-t tartalmazó réteges kettős hidroxidok+savamid rendszerekben az átlagos részecskeméret kisebb, mint a tenzid nélküli keverékekben.

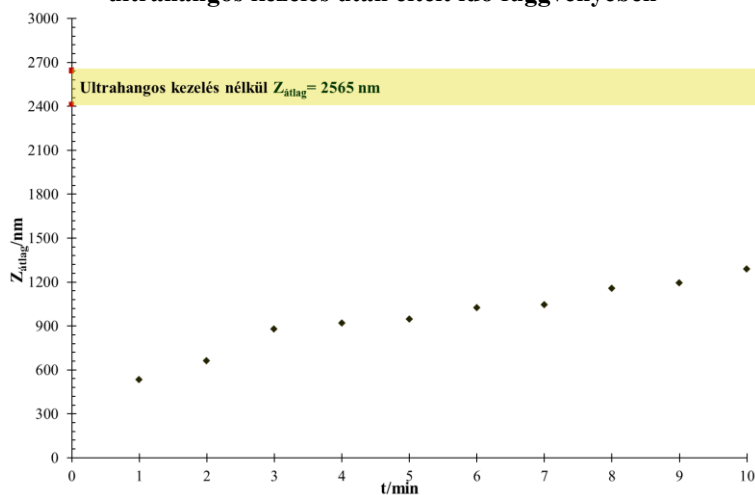
Az interkalátlan Mg₂Al-LDH viselkedése alapján az alábbi kölcsönhatások valószínűsíthetők:

- az alkoholok poláris hidroxilcsoportja erős kölcsönhatásban van a pozitívan töltött rétegekkel, míg az apoláris lánc a folyadék tömbfázisa felé mutat; így megmagyarázható, hogy az apolaritás növekedése miatt segíti elő a delaminációt,

- mivel a savamidok esetén a legpolárisabbak segítik elő leginkább az LDH delaminációját, valószínűsíthető, hogy az amidfunkció N-atomja van erős kölcsönhatásban a réteges kettős hidroxiddal.

Egy LDH–savamid rendszerben levő LDH részecskék időfüggő $Z_{\text{átlag}}$ részecskeméretét mutatja be a 4. ábra. Megjegyzendő, hogy a számértékek csak az egyes adatsorok egymással történő összehasonlításra alkalmasak, mivel a kiértékeléshez használt egyenletek gömbszimmetrikus, egyforma méretű részecskéket feltételeznek.

4. ábra A DBS–Mg₂Al-LDH átlagos részecskemérete N-metil-formamidban az ultrahangos kezelés után eltelt idő függvényében

Összefoglalás

Munkánk során vizsgáltuk a nitrátsókból, együttes lecsapással előállított Ca₂Al- és Mg₂Al-LDH, illetve utóbbi vegyület dodecil-benzol-szulfonáttal interkalált módosulatának delaminációs tulajdonságait többféle alkoholban és savamidban.

A magnéziumot tartalmazó LDH-k mindkét típusú szerves közegben kedvezőbb delaminációs készséget mutattak, tehát valószínűleg a réteges szerkezet megszüntetését követő regenerációs ioncsere reakció jó eséllyel elvégezhető velük.

Irodalomjegyzék

- [1] A. Vaccari; *Applied Clay Science*, **1999** (14) 161-198.
- [2] D. Tichit, C. Gérardine, R. Durand, B. Coq; *Topics in Catalysis*, **2006** (39) 89-95.
- [3] F. Li, X. Duan; *Structure and Bonding*, **2006** (119) 193-223.
- [4] F. Reny Costa, M. Saphiannikova, U. Wagenknecht, G. Heinrich; *Advances in Polymer Science*, **2008** (210) 101-168.
- [5] J. Tronto, A. C. Bordonal, Z. Naal, J. Barros Valim; *Materials Science – Advanced Topics*, **2013** (1) 3-33.
- [6] Z. P. Xu, P. S. Bratterman; *Journal of Materials Chemistry*, **2002** (13) 268-273.